МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ВІДДІЛ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ імені О. Я. САВЧЕНКО
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ
ПСИХОДИДАКТИКИ імені Я. А. КОМЕНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
БРЕСТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БРДУ імені О. С. ПУШКІНА (БІЛОРУСЬ)
ВИЩА ШКОЛА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ імені Я. А. КОМЕНСЬКОГО У М. ЛЄШНО (ПОЛЬЩА)
ДЗО «ГРОДНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ОСВІТИ» (БІЛОРУСЬ)
ПУБЛІЧНИЙ ІНСТИТУТ «ТРАКАЙСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОСВІТИ» (ЛИТВА)
ТРАКАЙСЬКИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ ДОРОСЛИХ (ЛИТВА)

ВІСНИК ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ПСИХОДИДАКТИКИ ІМЕНІ ЯНА АМОСА КОМЕНСЬКОГО

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Випуск 1 (24)

Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Умань, 20–21 травня 2021 року)

Умань – 2021

УДК 37.0(477:438)(06)
В53

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
© Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР ТА ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ЗБІРНИК:

Осадченко Інна *– д. пед. н., професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Демченко Ірина – д. пед. н., проф., проф. кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Івлєва Надія – к. пед. н., доц. Казахського національного педагогічного університету імені Абая.

Коберник Олександр − д. пед. н., проф., зав. кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Кравченко Оксана – д. пед. н., проф., декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Лякішева Анна – д. пед. н., проф. кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Максимук Лариса – к. пед. н., доц. кафедри іноземних мов Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна.

Сергєйко Світлана – к. пед. н., доц., ректор ДЗ «Гродненський обласний інститут розвитку освіти».

Тарантей Віктор – д. пед. н., проф., зав. каф. педагогіки та соціальної роботи ДЗ «Гродненський державний університет імені Янки Купали».

Тарантей Лариса – к. пед. н., доц., декан ДЗ «Гродненський обласний інститут розвитку освіти».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Штефан Людмила – д. пед. н., проф., завідувач кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Данилюк Оксана – к. філол. н., доц. кафедри теорії та методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

ТЕХНІЧНИЙ РЕДАКТОР:

Пишна Наталія *– лаборант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.*

Рекомендовано до друку вченими радами факультету соціальної та психологічної освіти (протокол № 16 від 03.06.2021 р.) та факультету дошкільної та спеціальної освіти (протокол № 11 від 26.05.2021 р.). Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Мова видання: українська, російська, польська, англійська, китайська

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія *КВ №19704 – 9504Р* від *21.12.2012 р.*

Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського.
В53 Вип. 2(22): *Сучасні проблеми обдарованості особистості:* матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 20–21 трав. 2021 р.) / МОН України, НАПН України, Ін-т педагогіки [та ін.]; [редкол.: Осадченко І. (голов. ред. та відп. за вип.), Демченко І., Івлєва Н. [та ін.]. Умань: Візаві, 2021. 148 с.

До збірника увійшли матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми обдарованості особистості». Основна тематика представлених доповідей відповідає напрямам роботи конференції: історичні, порівняльні аспекти та методологія дослідження проблеми обдарованості особистості; дидактичне, виховне та психологічне забезпечення формування обдарованої особистості у закладах дошкільної, загальної середньої, вищої та післядипломної освіти на засадах традиційного, інклюзивного та інтегрованого підходів; сучасні педагогічні технології та діяльність соціально-психологічної служби у контексті формування обдарованої особистості; інклюзивний підхід до формування обдарованої особистості та інші напрями сучасних досліджень у контексті модернізації освітнього середовища.

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
© Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

ЗМІСТ

Авраменко Дмитро, Авраменко Оксана. Дослідження проблеми обдарованості особистості вітчизняними та закордонними науковцями ….. 5

Андрющенко Тетяна. Інноваційна компетентність педагога – передумова розвитку обдарованості особистості …… 11

Безлюдна Наталія. Організація освітнього середовища розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи ……. 18

Бойченко Валентина. Умови формування педагогічного мислення майбутніх учителів у процесі професійної підготовки …… 23

Бурак Валентина. Професійна підготовка майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в контексті реформи освіти та науки …….. 28

Бялик Оксана. Портфоліо викладача закладу вищої освіти – об'єктивна необхідність сьогодення …….. 33

Вашуленко Оксана. Сучасна технологія розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання …… 36

Габінська Алла (Габинская Алла). Нові задачі освіти в епоху Постсучасності (Новые задачи образования в эпоху Постсовременности) .. 42

Гаврилюк Світлана. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку ……. 48

Джалалов Я. С., Мамедов З. З., Абдуллаєв С. С. (Джалалов Я. С., Мамедов З. З., Абдуллаев С. С.) Дії борця, який атакує, при захисті від переворотів накатом у греко-римській боротьбі (Действия атакуемого борца при защите от переворотов накатом в греко-римской борьбе) …… 53

Дудник Наталка. Портфоліо як засіб формування професійно-етичної компетентності майбутніх менеджерів освіти …… 57

Дука Тетяна. Розвиток інтелектуальної обдарованості дітей старшого дошкільного віку …… 62

Журавко Тетяна. Логічні блоки Дьєнеша у математичному розвитку дошкільника ……. 68

Іщенко Людмила. Розвиток дитячої обдарованості як психолого-педагогічна проблема …….. 72

Карнаух Леся. Психолого-педагогічні засади розвитку дитячої обдарованості ……... 77

Кравчук Неля. Проблеми діагностики дитячої обдарованості у закладах дошкільної освіти …… 83

Кудла Марія. Система цінностей як прояв власного ставлення особистості до оточуючого світу ……... 89

Павлова Тетяна. Педагогічна підтримка обдарованості молодшого школяра …… 93

Пархета Любов. Методика проведення літературної дискусії …… 98

Петрук Оксана. Версифікація як засіб розвитку мовленнєвих здібностей учнів …….. 103

Підлипняк Ірина. Проектна театралізована діяльність як засіб формування творчих здібностей дошкільників …… 107

Ремех Тетяна. Формування інноваційної особистості як завдання Нової української школи …… 112

Рябошапка Олександр, Рябошапка Ольга. Проблема формування читацької культури у дітей молодшого шкільного віку …….. 118

Семчук Світлана. Вплив медіатехнологій на становлення особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти …….. 124

Трофаїла Наталія. Роль батьків у вихованні обдарованих дітей ….. 130

Троян Сергій. Інтернет-обчислювальне середовище CoCalc як засіб підтримки інклюзивного навчання обдарованих студентів з фізико-математичних дисциплін ……. 135

Шульга Альона, Білоус Олена. Проблема обдарованості дітей з особливими освітніми потребами ……. 141

Карнаух Леся,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини, Україна

Karnaukh Lesia,
Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.),
Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of Child Development *Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF CHILDREN'S GIFT DEVELOPMENT

Abstract. The article reveals the peculiarities of the development of children's talents of preschool children. It is revealed that the development of giftedness in childhood affects the potential of mental development in the process of ontogenesis of personality and analyzed the meaning of the concept of "giftedness". The analysis of the problem allowed us to conclude that every mentally normal person is born with the makings, ability to effectively produce fruitful activities and has potential abilities in a particular field of activity, and the orientation and degree of talent in different people differs.

Keywords: giftedness, childhood, preschoolers, personality, creative potential.

Вивчення дитячої обдарованості як психолого-педагогічного явища актуалізовано освітньою практикою. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні передбачає перехід до креативних освітніх технологій навчання дошкільників, відповідно до їхніх нахилів та здібностей. Документ спрямовує педагогів підтримувати прояви у дітей ініціативності, креативності, самостійності та дбати про сприятливі для цього умови.

Аналіз теоретичних досліджень проблеми обдарованості особистості розглядається в працях: О. Антонової, І. Аверіної, Ф. Баррона, Н. Басюк, Б. Блума, Д. Богоявленської, Н. Ваганової, Л. Венгера, Дж. Гілфорда, Ю. Гільбуха, І. Карабаєвої, В. Кузьменко.

На думку психологів, без відповідної підтримки, діти не можуть досягти того високого рівня, на який вони потенційно здатні, тому потрібні спеціальна допомога та керівництво з боку педагогів і

батьків у розвитку обдарованої особистості − зокрема, розвитку її творчого потенціалу. Вивчення специфіки розвитку творчої обдарованості дітей дає можливість здійснювати процес розвитку творчого потенціалу дошкільників цілеспрямовано і планомірно.

Оскільки обдарованість у дитячому віці можна розглядати як потенціал психічного розвитку на наступних етапах онтогенезу особистості, важливо проаналізувати зміст поняття «обдарованість».

Передусім з'ясуємо сутність поняття «обдарованість». Акцентуємо увагу, що воно є похідним від слова «дар» та розглядається як результат певного дару, даного людині Природою. З цього погляду, будь-яка дитина може стати обдарованою за сприятливих обставин. Підтверджує таку думку дослідник Н. Лейтес, який вважає, що потенційно обдарованими є 93−95% загальної кількості обдарованих людей [3].

Натомість питання дитячої обдарованості є одним із найбільш дискусійних. Існує два протилежних погляди: «всі діти є обдарованими» −«обдаровані діти зустрічаються дуже рідко». «Одні стверджують, що до рівня обдарованої дитини можна розвинути практично будь-яку здорову дитину, при умові створення сприятливих умов, а інші, що обдарованість − це унікальне явище, в цьому випадку, основна увага приділяється пошуку обдарованих дітей».

Щоб повніше зрозуміти змістове наповнення поняття «обдарованість», розглянемо сутність двох термінів: обдаровані діти та дитяча обдарованість. Дослідник О. Савенков терміном обдаровані діти позначає особливу групу дітей, «що випереджають однолітків у розвитку, а дитяча обдарованість, навпаки, не передбачає селекції, а кожна людина має певний інтелектуально-творчий потенціал» [6]. Також науковець найбільш повно описав особливості обдарованої дитини [6]: допитливість; відмінна пам'ять; гнучкість; надситуативна активність; здібність до прогнозування; продуктивність і оригінальність мислення; лідерство; високий рівень розвитку логічного мислення; підвищений інтерес до дивергентних задач; висока концентрація уваги; самостійність тощо.

Дифеніція «обдарованість» визначається Д. Богоявленською як: системна якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною вищих результатів у одному або кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми» [5]. Також автори зазначають, що поняття «обдарованість» і «творча обдарованість» виступають як

синоніми [5], а дефініцію обдарована дитина визначають як «дитину, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями (чи має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому або іншому виді діяльності» [5].

Краще зрозуміти сутність поняття «обдарованість» допомагає визначення, подане сучасними дослідниками К. Крутій, О. Фунтіковою: «1. Загальні задатки та здібності, що зумовлюють діапазон можливостей людини, рівень та особливості її діяльності. 2. Якісне поєднання здібностей, що забезпечують успішність виконання діяльності та значні успіхи порівняно з іншими людьми. До компонентів обдарованості дошкільників можна віднести: домінантну роль пізнавальної мотивації, дослідницьку активність, можливість знаходити оригінальні рішення, можливість прогнозування тощо. Загальною ознакою обдарованості дитини є випереджальний розвиток інтелекту щодо її віку» [2, с. 173].

Науковець В. Моляко трактує «обдарованість» як «міру генетично та досвідно зумовлених можливостей людини адаптуватися до життя, а здібності, як різні грані обдарованості, а не автономні складові» [4]. У дослідженнях дитячої творчості В. Моляко визначає психологічну структуру творчого потенціалу, яка збігається з основними структурними елементами, такими як «творчість», «творча особистість», «обдарованість» [4].

Дитячу обдарованість, характеризують також, як специфіку розвитку здібностей з урахуванням вікових особливостей дітей та прискорення розвитку інтелекту дитини. Проте, на думку науковців, коефіцієнт інтелекту (IQ) за результатами тестів не варто розглядати за єдиний критерій оцінки рівня дитячої обдарованості, особливо дошкільного віку (Д. Богоявленська, О. Дьяченко, А. Петровський, О. Савенков та ін.).

Науковець М. Лейтес визначає поняття «потенційна обдарованість», яке використовується до дітей, які ще не проявили наявних обдарувань, однак володіють ними. Він запропонував виокремити «три групи дітей: із надзвичайно високим рівнем інтелекту; із звичайним рівнем розвитку інтелекту та помітними спеціальними здібностями; потенційно обдаровані (нереалізовані, непомічені, хоча володіють самобутністю мислення та спостережливістю тощо)» [3].

Узагальнення поглядів дослідників щодо визначення поняття «обдарованість» дозволяє визначити поняття «обдаровані діти», як

діти, які вирізняються випереджальним розвитком, багатою уявою, зразковою пам'яттю, уважністю, підвищеною допитливістю, пізнавальною мотивацією, дослідницькою активністю, видатними здібностями та досягненнями у певній сфері діяльності, яка є улюбленою для дитини.

Дослідники наводять «приклади ранньої обдарованості й називають таких дітей «вундеркіндами» − це діти, як правило, дошкільного віку з надзвичайними успіхами в певному виді діяльності. Особливе місце серед таких дітей займають інтелектуальні вундеркінди. Окрім того, виділяють феномен дітей-індиго − у них високий рівень духовності і невідомо як придбаний багаж знань про світ (це, зазвичай, діти із різними порушеннями уваги (ПУ), синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю (СДУГ)). Ще однією категорією обдарованих дітей є генії – це «діти, яким притаманна найвища творча обдарованість – геніальність. Для геніальності характерні надзвичайна працездатність і творча продуктивність, критичне оволодіння спадщиною минулого й разом із тим подолання застарілих норм і традицій, створення нових видатних цінностей у галузі науки, техніки, мистецтва» [2, с. 62]. Результати, яких досягають генії зумовлюють видатні зрушення і впливають на інших людей протягом тривалого часу.

Цікавим для нашого дослідження є виокремлені М. Холодною шість категорій обдарованих дітей: 1) «кмітливі»; 2) «блискучі учні»; 3) «креативи»; 4) «компетентні»; 5) «талановиті»; 6) «мудрі». Таким чином, кожну обдаровану дитину можна віднести до однієї з категорій [6].

Нині у сучасній психолого-педагогічній науці виокремлюють два основних способи навчання обдарованих дітей: прискорення (переходу до старшої вікової групи) та збагачення (додаткові заняття у гуртках та секціях), таким чином, створюються умови для прогресу обдарованої дитини [5, с. 93]

У «Робочій концепції обдарованості [5] найбільш повно диференційовано види обдарованості:

1. Вид діяльності та сфери психіки, що забезпечують її: обдарованість у ремеслах: спортивну та організаційну; у пізнавальній діяльності реалізується інтелектуальна обдарованість різних видів, у художньо-естетичній діяльності: хореографічна, сценічна, образотворча, музична, поетична для літератури; у комунікативній діяльності: лідерська та аттрактивна обдарованість, у духовно-

ціннісній діяльності: обдарованість у створенні нових духовних цінностей та сенсів служіння.

2. Ступінь сформованості: актуальна та потенційна обдарованість.

3. Форма прояву: явна та прихована обдарованість.

4. Широта проявів у різних видах діяльності: загальна та спеціальна обдарованість.

5. Особливості вікового розвитку: рання і пізня обдарованість [1, с. 16]. Творчі дарування найбільш рано виявляється у сфері мистецтва.

Отже, спираючись на дослідження вчених можна стверджувати, що виявити, розвивати та підтримувати дитячу обдарованість можна лише в процесі навчання і виховання, під час певної дільності, де дитина може виявити самостійність, ініціативність, оригінальність виконання завдань, відкриття новизни та здатність до експериментування. Також хочеться зазначити, що важливими компонентами обдарованості дитини виступають Я-концепція, самостійність і самоповага особистості.

Аналіз програм роботи з обдарованими дошкільниками свідчить про те, що з цими дітьми можна використати лише окремі з них: авторська програма «Три кроки» (О. Музика) , програма «Я − досліджую світ» (В. Маслова) − для розвитку творчого потенціалу обдарованих дітей; програма «Рекорд-Старт» (В. Кудрявцев) комплексна програма «Творча обдарованість» та програма «Обдарована дитина».

Проте слід пам’ятати, що реалізація творчого потенціалу дитини без позитивного ставлення до себе – не можлива. Тому необхідно піклуватися про створення психологічного комфорту, безпеки з боку дорослих щоб дитина була впевнена у позитивній оцінці власної діяльності, не боялася ризикувати, створюючи щось нове і неординарне.

Отже, ні пришвидшення, ні збагачення навчальної програми не можуть розв’язати всього комплексу проблем виявлення та розвитку обдарованих дітей. Вважаємо, цю проблему можна розв’язати тільки впровадженням розвивальних програм, які відкривають можливості для розвитку творчого потенціалу обдарованих дітей та створенням розвивального середовища в ЗДО та сім’ї.

Список використаних джерел:

1. Буров О. Ю. Оцінювання обдарованості: проблеми кількісної міри. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*: збірник наукових праць. Випуск 2. Київ: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. С. 5–9.

2. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.

3. Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности. *Вопросы психологии.* 1988. № 4. С. 98−107.

4. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Рута, 2006. 320 с.

5. Богоявленская Д. Б., Брушлинский А. В., Дружинин В. Н. и др. Рабочая концепция одаренности / науч. ред. В. Д. Шадриков. Москва: ИЧП «Издательство Магистр», 1998. 68 с.

6. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальновживана лексика: близько 60 000 слів ⁄ за заг. ред. проф. В. С. Калашника. Харків: ФОП Співак Т. К., 2009. 960 с.

References:

1. Burov, O. YU. (2009). Otsinyuvannya obdarovanosti: problemy kil′kisnoyi miry. *Navchannya i vykhovannya obdarovanoyi dytyny: teoriya ta praktyka:* zbirnyk naukovykh prats′. Vypusk 2. Kyyiv: Instytut obdarovanoyi dytyny APN Ukrayiny. 5–9 [in Ukrainian].

2. Doshkil′na osvita: slovnyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, ponyat′ ta nazv (2010) / upor. K. L. Krutiy, O. O. Funtikova. Zaporizhzhya: TOV «LIPS» LTD [in Ukrainian].

3. Leytes, N. S. (1988). Rannye proyavlenyya odarennosty. *Voprosy psykholohyy – Questions of psychology*,*4*, *98−107* [in Ukrainian].

4. Molyako, V. O. (2006). Zdibnosti, tvorchist′, obdarovanist′: teoriya, metodyka, rezul′taty doslidzhen′. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].

5. Bohoyavlenskaya, D. B., Brushlynskyy, A. V., Druzhynyn, V. N. y dr. (1998). Rabochaya kontseptsyya odarennosty. Moskva: YCHP «Yzdatel′stvo Mahystr» [in Russian].

6. Tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins′koyi movy: Zahal′novzhyvana leksyka: blyz′ko 60 000 sliv (2009). Kharkiv: FOP Spivak T. K. [in Ukrainian].